

Günümüz Tefsir Çalışmalarında Yeni Bir Yöntem: Konulu Tefsir Metodu

Şahin GÜVEN

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Pendik Haseki Eğitim Merkezi

Giriş

Kur'an araştırmaları ve Tefsir çalışmalarında ilk uygulanmaya başladığı tarihten günümüze kadar yüzyılı aşkın bir süreyi geride bırakan Konulu Tefsir çalışmalarının, ülkemizdeki ilmî-akademik tefsir faaliyetlerine yansımalarına genel olarak baktığımızda, bu yönelişin "ne şekilde isimlendirileceği"nden tutun da¹ kaç tür Konulu Tefsir'in olduğu² ve bu yönelişin ne tür bir

¹ Arapçadaki isimlendirmesiyle "*et-Tefsîru'l-Mevzûi*" olan ifadenin en çok tercih edilen ve kullanılan Türkçe karşılığı "*Konulu Tefsir*"dir. Ancak Arapçadaki isim tamlamasının Türkçeleştirilmiş hali olan "*Mevzûi Tefsir*" (bk. Demirci Muhsin, *Konulu Tefsir'e Giriş*, İstanbul, 2006, s. 74; Demirci, *Tefsir Tarihi*, İstanbul, 2003, s. 196), anlam ya da hedef bakımından Kur'an âyetlerini belirli bir usûl çerçevesinde bir araya getirip değerlendirmeye tabi tuttuğu ve konusal bütünlüğe önem verdiği için "*Tevhîdî/Bütünsel Tefsir*" (bk. Sadr, Muhammed Bâkır, *Kur'an Okulu*, Ankara, 1995, s. 16) ve Kur'an'daki kavramların incelenmesinde önemli bir yöntem olduğu için de "*Kavram(sal) Tefsir*" (bk. Kırca, Celal, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler*, İstanbul, ts., s. 289.) şeklinde isimlendirildiğini de görmekteyiz.

² Seyyid Mürsî, Mustafa Müslim, Abdüsettar Fethullah Saîd, Abdülhay el-Fermâvî, Ahmed Cemâl el-Umarî ve Muhammed Mahmud el-Hicâzî gibi "Konulu Tefsir"in yöntem ve metodlarıyla ilgili eserler yazış araştırmacıların farklı tasnifleri ve sözkonusu tasniflerin dereğlendirmesi için bk. Güven, Şahin, *Çağdaş Tefsir Araştırmalarında Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul, 2001, s. 133-137. Konulu Tef-

tefsir yöntemi önerdiğine varıncaya kadar farklılaştığını, zaman zaman da türlü karışıklıklara sebep olduğunu görmekteyiz.

Yine ülkemizde Konulu Tefsir'in uygulaması niteliğindeki konu ve kavram çalışmalarının gün geçtikçe çoğaldığını, ancak bu çalışmaların önemli bir kısmının Konulu Tefsir metoduna –önemli ölçüde- uymadıklarını görmekteyiz. Zira kimi araştırmacıların el yordamıyla kendine has bir yöntem ve metot bulmaya çalıştığını, kiminin de klasik dönemde yapılan kavram analizlerini cem etmeyi, Konulu Tefsir olarak algıladıklarını müşahade etmekteyiz. İşte bu sebeple günümüz tefsir çalışmalarında yeni bir yöntem öneren Konulu Tefsir'e dair metodolojik çalışmaların yapılmasına³ ve bu güne kadar yapılan çalışmaların da değerlendirmeye tabi tutulmasına ihtiyaç duyulduğu kanaatindeyim.

sir'in kısımlarıyla ilgili en ilginç tasnif Muhsin Demirci'ye aittir. Demirci, Konulu Tefsir'i genel olarak üç kısma ayırmaktadır: 1- Kur'an Çerçevesi Konulu Tefsir, 2- Süre Çerçevesi Konulu Tefsir ve 3- Âyet Çerçevesi Konulu Tefsir. İlk iki tür (Kur'an ve Süre çerçevesi) Konulu Tefsir isimlendirmesini hemen hemen bütün araştırmacılarda görürken, "Âyet çerçevesi Konulu Tefsir" tasnifini sadece Demirci'nin eserinde görmekteyiz. Her ne kadar "âyet tefsirini de Konulu Tefsir çeşitlerine dahil edenler olmuştur" dese de kim(ler) dahil ettiğine dair bir bilgi ve kaynak vermemektedir. "Bu yaklaşım tarzı ne kadar doğrudur?" diye soran müellif sorusunun cevabını bulmaya çalışmakta ve sonuçta da "...başka hiçbir âyete başvurmadan yapılan müstakil âyet tefsirlerinin, Konulu Tefsir örneği sayılamayacağını" dile getirmektedir. Ancak, doğru olduğunu düşündüğümüz bu tespiti ne rağmen, eserinde Konulu Tefsir'in kısımlarını sayarken "Âyet Çerçevesi Konulu Tefsir" tasnifine de yer vermektedir. Bu da yapılan tasnif ile içerik arasında bir tenakuz oluşturmaktadır. (bk. Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, s. 107-109.)

³ Kısa bir süre öncesine kadar, Mustafa Müslim'in *Mebâhis fi't-Tefsiri'l-Mevzûi* (Şam, 1989) isimli eserinin ilk bölümünün tercümesi olan *Kur'an Çalışmalarında Yöntem – Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım–* (çev. Salih Özer, Ankara, 1993) ve Muhammed Bâkır es-Sadr'ın *Kur'an Okulu* (Ankara, 1995) isimli çalışmaları ile Hasan Hanefî'nin "Konulu Kur'an Tefsiri Metodu" (çev. Sönmez Kutlu, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1-4, Ankara, 1996, ss. 157-166) isimli makalesinin tercümesinin dışında, Konulu Tefsirin metodolojisine ait Türkçe olarak telif edilmiş hiçbir müstakil eser bulunmuyordu. İlk önce makale (bk. Güngör, Mevlüt, *Tefsir'de Konulu Tefsir Metodu*, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, Ankara, 1988, ss. 49-55;) ve tebliğ (Dumlu, Ömer, "Konulu Tefsir ve Düşündükleri", *Tefsir'in Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, Samsun, 1992, ss. 157-175) düzeyinde ele alınan konu ile ilgili çalışmalar kısa bir süre sonra telif düzeyine çıkmıştır ve artarak da devam etmektedir. (Sözkonusu çalışmalardan bazıları şunlardır: Şahin Güven, *Tefsir Çalışmalarında Konulu Tefsir Metodu*, E.Ü. Sos. Bil. Enst., Kayseri, 1996; Ömer Dumlu, *İbn Teymiyye ve Konulu Tefsir*, İzmir, 1999; Cüneyt Eren, *Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul, 2000; Davut Aydüz, *Tefsir Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, İzmir, 2000; Muhsin Demirci, *Konulu Tefsir'e Giriş*, İstanbul, 2006).

Makalenin konusu, günümüz tefsir çalışmalarında yeni bir yöntem olan “Konulu Tefsir Metodu”dur. Konulu Tefsir, kendinden önceki bütün tefsir çalışmalarında takip edilen yöntem(ler)den oldukça farklı bir tefsir yazma/yapma yöntemi önerdiği için dikkatli bir araştırma ve incelemeyi ve eğer varsa problemleri ortaya çıkarmayı gerekli kılmaktadır. Bu sebeple ben bu makalede, Konulu Tefsir’in genel bir tanımını yaparak bu metodun ortaya çıkış sebeplerine kısaca değindikten sonra, şu iki husus üzerinde durmak ve bunları dikkatlerinize arz etmek istiyorum:

- * Konulu tefsir metodunun önerdiği tefsir yazma/yapma yönteminin, diğer tefsir çeşitlerinin genel yöntemi olan Tecziî/Atomik/Parçacı tefsir yönteminden farkı nedir?
- * Konulu tefsir metodunu diğer tefsir çeşitlerinden farklı kılan, ama aynı zamanda bu metodun en zayıf halkası olduğunu düşündüğüm şu hususu tartışmaya açmak istiyorum:

“Kur’an âyetlerini tam ve net olarak konusal bir tasnife tabi tutmak mümkün müdür? Böyle bir tasnifin olumlu yada olumsuz neticeleri nelerdir? Bu tasnif, müfessire ne kazandırır, ne kaybettirir?”

Şimdi bu soruları sona bırakarak Konulu tefsirin tanımından ele almaya başlayalım:

Konulu Tefsir’in Tanımı

Konulu Tefsir; farklı sùrelerde zikredilen belirli bir konuya ait Kur’an âyetlerini, öncelikle sevkolundukları ortamda, daha sonra da bir araya toplayıp Kur’an bütünlüğü içerisinde –mümkün olduğu ölçüde nüzûl sırasını da göz önünde bulundurmak koşuluyla- bir tasnife tabi tutarak tefsir etmek ve pratik hayata tatbik yöntemlerini araştırmaktır.⁴

Bu tanıma dikkat edilecek olursa, diğer tefsir yöntemlerinden farklı olarak Konulu Tefsir, Kur’an âyetlerini Mushafta sevkolundukları ortamda tek tek tefsir edip orada bırakmamakta, bunun bir adım ötesine geçerek konu (ya da hedef) birliği bulunan bütün âyetleri bir araya getirmekte ve bunları nüzul sürecini de göz önünde bulundurarak konu hakkında genel bir tasavvura ve kanaate ulaşmayı amaçlamaktadır.

Yine bu tanımda dikkat çeken ikinci bir husus, tefsir ameliyesi sadece “metin çözümlemesi”nden ibaret kalmayıp âyetleri ve onlardan istinbat

⁴ Konulu Tefsir için yapılan farklı tanımlar için bk. Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, s. 49-51.

edilen mânaları, müfessirin yaşadığı hayatın realiteleriyle ilişkilendirmektir. Bu açıdan bakıldığında Konulu Tefsir'in çıkış amacı, aslında Kur'an'ın açıklaması ve yorumu olan tefsirlerin büyük oranda yaşanan hayattan kopuk ve günümüz insanının ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir metot ve üslupla yazılmamış olmasıdır.⁵ Oysa Konulu Tefsir metodunda müfessir, anlamın hem alıcısı hem de vericisidir. Çünkü Kur'an'ı anlamak ve yorumlamak, sadece metinden hareketle metnin anlamını çıkarmak değil, bununla birlikte, realiteden hareketle tümevarım metodunu kullanarak metne anlam vermektir. Dolayısıyla bu metod, sadece açıklamayı değil, aynı zamanda kavramayı da içinde barındırmaktadır.⁶

Konulu Tefsir Metodunu Ortaya Çıkartan Sebepler

Kur'an'ı anlama, açıklama ve yorumlamayı temel bir hedef ve gaye edinen tefsirlerin yazılış yöntemlerine genel olarak baktığımızda, karşılaştığımız manzara üç aşağı beş yukarı şöyledir: Her müfessir Kur'an'ın "Mushaf" tertibini⁷ gözeterek âyetleri konu bağlamından uzak ve dar bağlamda

⁵ Tefsir müktesebatımızı bu açıdan değerlendirdiğimizde, hem yazılış amaçları hem de takip ettikleri yöntem bakımından, yazıldıkları dönemlerin ihtiyaçlarına cevaplar verdikleri (veya en azından vermeye çalıştıkları) ve o dönemde câri olan metodolojileri kullandıkları bilinen bir gerçektir. Meselâ tefsirler genelde belli bir birikime sahip ilim erbabının istifadesine sunulmak için yazılmışlardır. Oysa bugün sıradan bir insan da, herhangi bir ilim adamından şifahi olarak değil, yazılı bir metin olan kitaplar aracılığıyla bilgi edinmek istemektedir. Bugünün insanının ise geçmişte yazılmış olan ciltler dolusu hacimli tefsirleri okuyacak kadar ne zamanı vardır, ne de farklı yerlerdeki âyetlerde işlenen konuları bir araya getirip anlayabileceği ve konu hakkında genel bir kanaate ulaşabileceği kadar bilgi birikimine sahiptir. Bu durumda, Kur'an'ın hidâyetinin günümüz insanının idrakine sunulmasında, yaşanan dönemin metot ve yöntemlerini kullanmanın daha faydalı ve anlamlı olacağı kanaatindeyiz.

⁶ bk. Hanefî, *Konulu Kur'an Tefsiri Metodu*, s. 158. Burada bir hususa dikkat çekmek istiyorum: "Metne anlam vermek", "metne anlam yüklemek" ya da "metne anlam giydirmek" demek değildir. Metne anlam vermektен kastımız, metin tahlili ve kavram analizlerinin ötesine geçerek yaşadığımız hayatın soru(n)larını metne (Kur'an'a) arz etmek ve buradan hareketle hem soru(n)larımızı çözüme kavuşturmak hem de hayatımız için Kur'ânî ilke ve prensipler oluşturabilmektir. Yani Kur'an'la özne-özne ilişkisi içerisinde diyaloga girmektir. Yoksa kastımız, kendi anlayışımızı ve indî görüşlerimizi Kur'an'a boca ederek zorla "anlam yüklemek" ve Kur'an'ı nesnelleştirmek değildir.

⁷ Tarihsel süreç içerisinde Kur'an'daki sûrelerin genel olarak iki ayrı şekilde tertibe tabi tutulduğu bilinmektedir: 1. Mushaf Tertibi ve 2. Nüzül tertibi. Âyetlerin tertibine gelince bu iki tertibe ilaveten üçüncü bir tertip şekli daha or-

(sevkolundukları ortamda) tefsir etmiştir. Yani söz konusu müfessirler tefsirlerini yazmaya Fâtihâ sûresinden başlayıp Nâs sûresinde bitirmişlerdir. Bilindiği üzere sûre ve âyetlerin “Mushaf”taki tertibi ne zaman (yani nüzûl sırası) ve ne de içerdikleri konular dikkate alınarak yapılmıştır.⁸ Dolayısıyla Kur’an’ın tertibinden kaynaklanan böylesi bir yapıdan dolayı müfessir, ister istemez, kendiliğinden farklı konulara girmek durumunda kalmıştır. Adına genel olarak *Mevzûî/Tezçîî/Parçacı Tefsir*⁹ denilen tahlili ve analitik çalışmalarda, bazı araştırmacılara göre şu sorunlar ortaya çıkmaktadır:

Her müfessir kendinden önceki müfessir(ler)in yaptığı gibi Kur’an’ı baştan sona âyet âyet ve sûre sûre tefsir etmiştir. Bu durum bir sonraki çalışmanın, önceki çalışma(lar)ın hemen hemen tekrarından ibaret kalmasına ve Kur’ânî düşünce yapısının monoton bir hâl almasına, gerekli olan açılımın engellenmesine büyük ölçüde neden olmuş ve ona destek olacağı yerde âdetâ köstek olmuştur.¹⁰

Evet, Kur’an’ı baştan sona sûre sûre âyet âyet tefsir eden bu türden tefsirler, haddinden fazla malzeme sunmuşlar, hatta tefsiri yapılan âyetin maksadını zaman zaman unutturacak derecede ayrıntılı –ve bazen de isrâiliyyât türünden gereksiz, hatta zararlı– bilgilere yer veren analizler yapmışlardır. Oysa Kur’an metnini açıklama ve yorumlamanın adı olan tefsir, metni analiz yapmakla yetinmemeli, bir sonraki adım olan metnin sentezini de yapmalıdır. Yani parça parça (âyet âyet) ele alınan Kur’an metni, kendi bütünlüğü içerisinde incelenerek de sunulmalıdır.¹¹

Yine takip edilen bu yöntemin yapısı gereği genelde âyetler konusal birlik ve Kur’ânî bütünlükten bağımsız olarak tefsir edilmeye çalışıldığından, şahsi düşüncelerin ya da benimsenen herhangi bir mezhebin görüşünün yansıtılması kolaylaştırılmıştır. Dolayısıyla bu parçacı yaklaşım, İslâm düşüncesinde birbiri ile ihtilafli çok sayıda mezhep ve fırkanın ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Çünkü herhangi bir müfessir, sahip olduğu mezhebin görüşünü

taya çıkmaktadır. O da âyetlerin konularına göre tertibi (Âyetlerin sûreler içindeki tertibinin tevkihi olduğuna dair İslâm dünyasında genel bir konsensüs varken, sûrelerin tertibi hakkında aynı şeyi söylemek mümkün gözükmemektedir).

⁸ bk. Paret, Rudi, *Kur’an Üzerine Makaleler* (çev. Ömer Özsoy), Ankara, 1995, s. 13.

⁹ Bu tanımlar için bk. Seyyid Mürsî, *Menâhîcu’t-Tefsîr*, s. 100, Sadr, *Kur’an Okulu*, s. 13, Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, s. 179-180, Demirci, *Tefsir Tarihi*, s. 120.

¹⁰ bk. Sadr, *Kur’an Okulu*, s. 20-21.

¹¹ bk. Hanefî, Hasan, “Konulu Kur’an Tefsiri Metodu” (çev. Sönmez Kutlu), *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1-4, Ankara, 1996, s. 157-158.

destekleyen bir âyet bulmakta ve söz konusu âyeti önceden sahip olduğu görüşüne uygun şekilde yorumlayarak benimsediği görüşü âyete onaylatmaya çalışmaktadır. Ama konu ile ilgili olan ve o müfessirin indî görüşünü (ya da sahip olduğu mezhebinin görüşünü) desteklemeyen ve hatta onunla taban tabana zıt olan başka âyetleri genelde görmezden gelmektedir. Şâyet muarızları tarafından sözkonusu âyetler hatırlatılacak olursa, bu durumda da ya fâsit bir te'vile başvurmakta, ya da bağlamından kopuk olarak söz konusu âyetlere başka –ve fakat kendi görüşünü destekler tarzda– bir anlam yükleyebilmektedir.

İşte tefsir çalışmalarındaki genel olarak yaşanan bu türden sorunları gören bir kısım ilim erbabı, 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde, Kur'an'ın yorumuyla ilgili yeni yöntem arayışlarına girmişlerdir.¹² Günümüz insanının yaşadığı problemleri Kur'ânî bir bakış açısıyla çözüme kavuşturmak için girişilen bu yeni arayışlardan birisi de Konulu Tefsir'e dair yapılan çalışmalardır. Bu alanda önemli bir çalışmaya imza atan Fethullah Saîd'in ifadesiyle Konulu Tefsir, "Kur'an araştırmaları ve tefsir çalışmalarında yeni bir yöntemdir. Bu yöntemi asrın şartları ve toplumun ihtiyaçları gerekli kılmıştır."¹³

Öncelikle *Edebi (İctimâî) Tefsir*¹⁴ ekolünün içinde başlayan¹⁵ ancak daha

¹² bk. Fârûkî, İsmâil Râcî, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Yeni Bir Metodolojiye Doğru*, s. 1.

¹³ Fethullah Saîd, *el-Medhal*, s. 33. Burada, 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılda her ilim dalının sınırlarının genişlemesi ve bunun neticesinde de alt-birimlere ayrılmasının, zorunlu olarak ihtisaslaşmayı gerekli kıldığını belirtmemiz gerekir. İhtisaslaşma süreci, "akademik körlük" gibi bir takım olumsuzluklarının yanında, herhangi bir konuyu genel hatlarıyla bilmenin ötesinde, konunun en ince teferruatına varıncaya kadar tüm birimlerine inerek teker teker incelemeyi gerektirmektedir. Dolayısıyla ihtisas sahibi bir araştırmacının, Kur'an'ın konularından herhangi bir konuyu seçerek o konu hakkında Kur'an'ın hem "ne dediği"ni hem de "ne demek istediği"ni araştırma ve inceleme çabaları, tefsir hareketlerine inkâr edilemeyecek bir etki/katkı yapmıştır.

¹⁴ Kur'an'ın edebî bir metin olarak algılanması ve yorumlanması esasına dayanan dilbilim ağırlıklı bu modern tefsir akımının 20. yüzyıldaki ilk ipuçlarını Muhammed Abduh'un tefsir çalışmalarında görmekteyiz (bk. Şarkâvî, İffet, *el-Fikru'd-Dînî fî Muvâceheti'l-Asr*, Beyrut, 1979, s. 304 vd.). Ancak çağımızda edebî tefsir ekolünün kurucusu olarak kabul edilen ve Kur'an'a bu metodolojiyle bir yaklaşım sergileyen Emin el-Hülî'dir (bk. Şerîf, *İtticâhât*, s. 493; er-Rûmî, Fahd b. Abdurrahman b. Süleymân, *İtticâhât't-Tefsîr fi'l-Karnî'r-Rabî' Aşer*, Suudi Arabistan, 1986, 3/881). Emin el-Hülî, tefsirin öncelikli hedefinin dilsel/edebî olduğunu, yapılacak diğer yorumların ise bundan sonra geldiğini ve buna bağlı olduğunu söylemektedir (bk. el-Hülî, Emin, *Menâhîcu't-Teccîd fi'n-Nahv ve'l-Belâga ve't-Tefsîr ve'l-Edeb*, Kahire, 1961, s. 302). Dolayısıyla Kur'an'ın yorumlanması ile filoloji ara-

sonraları bu dairenin dışına çıkararak müstakil bir hâl alan Konulu tefsire dair hem metodolojik hem de uygulamalı konu ve kavram çalışmalarının ilk çıkış yeri Ezher Üniversitesi (Mısır) kaynaklıdır.¹⁶

sındaki ilişkiye dayalı bir teori geliştiren el-Hülî (bk. Jansen, J.J.G., *Kur'an'a – Bilimsel, Filolojik, Pratik– Yaklaşımlar* [çev. Halilürrahman Açar], Ankara, 1993, s. 123), önerdiği tefsir yöntemini, öncelikle Arapçaya tercüme edilen İslâm Ansiklopedisi için yazdığı “Tefsir” maddesinde ana hatlarıyla ortaya koymuş (bk. el-Hülî, Emîn, “et-Tefsîr”, *Dâiratü'l-Maârifî'l-İslâmiyye*, Tahran, 1966, 5/348-374. Bu tefsir maddesi, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Yöntem* [İstanbul, 1995] adıyla, Mevlüt Güngör tarafından tercüme edilerek Türkçeye kazandırılmıştır), daha sonra da müstakil olarak yazdığı *Menâhicü't-Tecdid* isimli eserinde bu teorisini geliştirmiştir (bk. Şerif, *el-İtticâhât*, s. 493). Neticede, Emîn el-Hülî'nin önerdiği edebî tefsir çalışmalarının temelini “konulu tefsir” oluşturmaktadır. (bk. Aişe Abdurrahman (Bintü'ş-Şâti), *et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire, 1990, 1/10-11). Burada bir hususa dikkat çekmek istiyoruz; Emîn el-Hülî'nin ortaya koyduğu dilbilim ağırlıklı tefsir ekolünün, dönem Avrupa'sında yapılan Hermenötik çalışmalarından etkilendiği, çeşitli araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir. Örneğin Seyyid Halil *Dirâsât fî'l-Kur'an* isimli eserinde Emîn el-Hülî'nin Schleiermacher'in Hermenötik yönteminden etkilendiğini ve hatta onun hiçbir özgün tarafının bulunmadığını açıkça dile getirmektedir (bk. Şerif, *İtticâhât*, s. 532-533; Seyyid Halil'in *Dirâsât fî'l-Kur'an* isimli eserinin 145. sayfasından naklen). Seyyid Halil'e göre edebî tefsir ekolünün ilkeleri genel olarak batıda yapılan edebî çalışmaların bir sentezinden ibarettir. Hatta Emîn el-Hülî'nin ortaya koyduğu yöntemin takipçisi konumundaki öğrencilerinin çalışmalarında da aynı şekilde, Avrupa üniversitelerinde yapılan edebî tenkit çalışmalarının tesiri oldukça büyüktür. (bk. Şerif, *İtticâhât*, s. 533-534; Jansen, *Kur'an'a Yaklaşımlar*, s. 125.) Dönem Avrupasında, Hermenötik'in edebî ve dinî metinlere uygulanmasına öncülük edenlerin başında Schleiermacher'in geldiği bir gerçektir (bk. Freud, Julien, *Beşerî Bilim Teorileri* [çev. Bahaddin Yadiyıldız], Ankara, 1991, s. 29; Özlem, Doğan, *Tarih Felsefesi*, İstanbul, 1992, s. 177). Emîn el-Hülî'nin de onun eserlerinden yararlanması muhtemeldir. Zira Emîn el-Hülî, 1923-1927 yılları arasında Almanya ve İtalya'da bulunmuş ve batıdaki çalışmaları inceleme fırsatı elde etmiştir. (bk. Şerif, *İtticâhât*, s. 532-533.) el-Hülî'ye göre metni yazanın kastı araştırılmadan ve metnin tarihi özellikleri göz önünde bulundurulmadan doğru anlama gerçekleşemez.” Dolayısıyla Allah'ın maksadı ile Kur'an'ın ilk muhataplarının O'ndan ne anladıklarını öncelikli olarak araştırmak gerekir (bk. Mehmet Akif Koç, *Bir Kadın Müfessir Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, İstanbul, 1998, s. 28).

¹⁵ Muhammed İbrahim Şerif, *İtticâhât et-Tecdid fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm fî Mısra*, Kahire, 1982, s. 493.

¹⁶ bk. Abdüssettâr Fethullah Saîd, *el-Medhal ile't-Tefsîri'l-Mevzûi*, Kahire, 1986, s. 33; Mahmud Besyûni Fûda, *et-Tefsîru'l-Mevzûi ve Menhecû'l-Hakk fî Hidâyeti'l-Khalq*, Kahire, 1987, s. 17; Abdülhay el-Fermâvî, *el-Bidâye fî't-Tefsîri'l-Mevzûi*, Kahire, 1998, s. 61; Mustafa Müslim, *Mebâhis fî't-Tefsîri'l-Mevzûi*, Şam, 1989, s. 17; Muhammed Mahmud el-Hicâzî, *el-Vahdetü'l-Mevzûiyye fî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire, 1970, s. 24.

Bu noktada iki önemli hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum: Bunlardan ilki, Konulu Tefsir'in ortaya çıktığı dönem olan 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarının, hemen bütün sosyal ve tabii bilimlerde ihtisaslaşmanın yaygınlaştığı dönem olmasıdır. Bilindiği üzere ihtisaslaşma döneminin en önemli özelliklerinden birisi de, herhangi bir konuyu genel hatlarıyla bilmenin ötesinde, konunun en ince teferruatına varıncaya kadar tüm birimlerine inerek incelemektir. Bunu yaparken de analiz ve sentezler yapıp işlenen konuyu tamamen kavramak ve "istikrâ/tümevarım" metodu ile de belirli neticelere ulaşmaktır. İşte bu nedenle, asrın insanına çağının diliyle hitap edebilmek için, Kur'an araştırmaları bu alana yönelmiştir.

Dikkat çekmek istediğim ikinci önemli husus da, oryantalistler tarafından İslâm ve kaynakları üzerinde Batıda yapılan çalışmalarda karşılaşılan zorluklardır. Zira sıradan bir oryantalist, Kur'an'dan herhangi bir konuyu araştırmak istediğinde, Yüce Kitâb'ın kendine özgü üslup ve tertip tarzıyla karşılaşmaktadır. İşte İslâm dünyasında henüz bu alanda herhangi bir çalışma yapılmamışken, Fransız müsteşrik Jules La Beaume'un hazırladığı ve 1878 yılında Paris'te yayınlanan "La Coran Analyse" isimli fihrist-eser, ilk olarak Kur'an âyetlerini konularına göre tasnif etmiştir.¹⁷ Edebî-İctimâî Tefsir Ekolü'nün modern dönem öncülerinden olan Muhammed Abduh'un, tefsirini yazarken, Fransız müsteşriğin bu eserinden istifade ettiği ve Abduh'un talebesi olan Reşit Rıza'nın isteği ve tavsiyesi üzerine de Muhammed Fuâd Abdülbâki tarafından Arapçaya tercüme edildiği bilinmektedir.¹⁸

Konulu Tefsirin ortaya çıktığı zaman ve çevresel faktörlerle ilgili bu iki hususa kısaca değindikten sonra, "bu metodun önerdiği tefsir yazma/yapma yönteminin, diğer tefsir çeşitlerinin genel yöntemi olan Tecziî/Atomik/Parçacı tefsir yönteminden farkı nedir?" sorusuna dönmek istiyorum.

Konulu Tefsir Metodunun önerdiği tefsir yazma/yapma yönteminin, diğer tefsir çeşitlerinin genel yöntemi olan Tecziî/Atomik/Parçacı tefsir yönteminden farkı nedir?

Öncelikle şu hususun altını çizmekte fayda mülâhaza ediyorum: Konulu Tefsir, Kur'an'ı baştan sona tefsir etme iddiasında değildir. Zaten önerdiği

¹⁷ bk. Muhammed Bessâm Rüşdi Zeyn, *Mu'cemû'l-Müfehres li Meânî'l-Kur'âni'l-Azîm*, Şam, 1995, s. 9-10. Sözkonusu eser, daha sonra Bekir Karlığa tarafından Türkçeye tercüme edilerek *Mevzûlarına Göre Âyet-i Kerîmeler ve Meâlleri* (İstanbul, 1988) ismiyle yayınlanmıştır.

¹⁸ bk. Rüşdi Zeyn, *Mu'cemû'l-Müfehres li Meânî'l-Kur'âni'l-Azîm*, s. 9-10.

tefsir yöntemi de böyle bir şeye imkân tanımamaktadır. Yine Konulu Tefsir, bu metodu uygulayan her müfessire, bütün Kur'ânî kavram ve konuları tefsir etme imkânı da vermemektedir. Çünkü her konuyu o konunun uzmanına bırakmaktadır.

Konulu Tefsir haricindeki tüm tefsir çeşitlerinin uyguladığı genel geçer yöntem ise, Kur'an'ın başından başlayıp sonuna kadar âyetleri Mushaf'taki tertibine göre, konu bağlamından uzak, sadece âyetleri sevkolduğu dar bağlamda ele alıp tefsir etmekten ibarettir. Bu itibarla, Konulu Tefsir haricindeki tüm tefsir çeşitlerini tek bir grup altında toplamak mümkündür. Buna göre tefsirler, ya “Konu Bağlamlı (Mevzûî)” çalışmalar ya da “Yer Bağlamlı (Mevzîî)” çalışmalarıdır.¹⁹ Bir kısım araştırmacılar ise, âyetleri tek tek ele alarak işledikleri, merkeze sadece âyetin dar bağlamdaki anlamını koydukları ve konusal bütünlükten yoksun bir şekilde parçacı yaklaşım sergiledikleri için “Yer Bağlamlı (Mevzîî) Tefsir” çalışmalarını, “Tecziî/ Parçacı ve Atomcu Tefsir” olarak isimlendirmişlerdir.²⁰

Bu ön-bilgilerden sonra, Konulu Tefsir Metodunun tefsir yazma/yapma sürecinde, diğer tefsir usûllerinden farklı olarak, tatbik edilmesini önerdiği iki husus vardır: Bunlar; üzerinde çalışılacak konunun sınırlarının çizilerek hedefinin belirlenmesi ve konu ile ilgili âyetlerin toplanarak tarihî bağlamına göre sıraya konulmasıdır. Bu aşamada dile getirilen, âyetlerin öncelikle sevkolduıkları sûre içerisinde incelenmesi, âyetlerde geçen ilgili kelime ve kavramların dilsel tahlillerinin yapılması gibi... hususlar, diğer tefsir çalışmalarında da var olan ve uygulanagelen şeylerdir. Bu sebeple biz burada zamanı iyi kullanmak adına sadece sözü edilen iki farklı hususa kısaca temas edeceğiz.

Konunun sınırlarının çizilerek hedefinin belirlenmesi

Konulu Tefsir çalışması yapacak olan kişi, çalışmasına başlamadan önce üzerinde çalışma yapacağı konunun sınırlarını genel hatlarıyla çizer ve hedef(ler)ini belirler. Bu aşamada araştırmacının konu ile ilgili âyetleri öncelikle sevkolduıkları ortamda, sonra da nüzul sırasına göre tertip ederek topluca okuması, konunun sınırlarının ve hedeflerinin, araştırmacının zihninde netleşmesi açısından önemli bir etkidir. Bu aynı zamanda, araştırma sahibinin konuyu her şeyden önce “Kur'ânî çerçeve”ye oturtmasında yardımcı bir faktör olur. Zira çalışmanın boyutları tespit edilemediği

¹⁹ bk. Seyyid Mürsi, *Menâhicü't-Tefsir*, s. 100.

²⁰ bk. Sadr, *Kur'an Okulu*, s. 13-16.

sürece, çalışmanın hangi zemin üzerinde sürdürüleceği de maalesef belirlenmemektedir.²¹

Ancak konu hakkında yapılan araştırmalar derinleştikçe, önceden tespit edilen sınırların –ve belki de temel ve tâli hedeflerin- değişikliğe uğraması gâyet tabii bir gelişmedir. Hatta araştırma sonucunda elde edilen verilerin yeni bir düzenlemeye tabi tutulması, çalışılan konuyu daha da sistematik hale getirir.

Konu ile ilgili âyetlerin toplanarak tarihî bağlamına göre sıraya konulması

Konulu Tefsir çalışmalarında üzerinde araştırma ve inceleme yapılması düşünülen konu ile ilgili –ister birinci dereceden isterse tâli dereceden olsun- bütün âyetlerin toplanıp tarihsel bağlamına (nüzûl sürecine) göre bir tertibe tabi tutulması en önemli hususlardan birisidir. Gerçi konu ile ilgili âyetlerin toplanıp nüzûl sırasına göre bir tasnife tabi tutulması öyle kolay ve basit bir iş değildir. Hem Kur'ânî konuların birbirlerinden kolayca ayrılabilirlik bağımsız bir yapıya sahip olmadıkları hem de aynı konu ile ilgili âyetlerin ne zaman, nerede ve hangi sebep(ler)le nâzil olduklarını kesin çizgilerle belirlemenin imkân dahilinde olmadığı görülmektedir.²² Ama bütün bu zorluklarına rağmen Kur'an'ın nâzil olduğu zaman ve mekân kesitini, fizik ve metafizik ortamı iyi bilmek; o ortamda inmiş ve o ortama hitap etmiş olan Kur'an'ın mesajlarını daha iyi ve sağlıklı anlamamızı kolaylaştırıcı bir unsur olacaktır.

Üzerinde çalışma yapılacak konu ile ilgili âyetlerin belirlenip bir araya getirilmesi aşamasında, büyük oranda konularına göre hazırlanmış olan Kur'an fihristlerinden istifade edilebilir.²³ Ancak ilgili fihrist ve mu'cemlerde

²¹ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, s. 153-154.

²² Belki de âyet ve sûrelerin bu kompleks düzeni, fiili bir hikmet taşımakta olup; Kur'ânî öğretilerin müslümanların zihin ve yaşamlarına ve Müslümanlığın bir takım ödevlerle sınırlı kalmayarak, bunların her müslüman bireyin fikir ve amellerinde hâzır ve nâzır olmasına yardımcı olmaktadır. (bk. Bâzergân, Mehdi, *Kur'an'ın Nüzûl Süreci*, Ankara, 1998, s. 161-162.)

²³ Konularına göre hazırlanmış olan fihristlerden bazıları şunlardır: *La Coran Analyse*, Jules La Beaume, Paris, 1878; *Tebvîbü Âyi'l-Kur'an mine'n-Nâhiyeti'l-Mevzû-iyye*, Muhammed İbrahim Mihnâ, Kahire, 1970; *Tasnîfu Âyeti'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Muhammed Mahmud İsmâil, Riyad, 1993; *Mu'cemü'l-Â'lâm ve'l-Mevzûât fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Abdüssettâr Merzûk, Kahire, 1995; *Mevzûlarına Göre tertiplenmiş Kur'ân-ı Kerîm Fihristi*, Muhammed el-Arabî el-Azzûzi (çev. M. Emin Es'adoğlu), İstanbul,

verilen bilgi ve tasniflerle yetinmek, yeterli değildir. Bunun için en ideal yol, hiç şüphesiz Kur'an'ı başından sonuna kadar bu gözle tetkik ederek konu ile ilgili âyetleri birlikte defalarca okumak ve bir bütün olarak konuyu anlamaya çalışmak gerekir.

Konu ile ilgili toplanıp bir araya getirilen âyetleri nüzûl sırasına göre tertip etme aşamasında ilk başvurulacak kaynak, birtakım problemlili alanlarına ve olumsuz olarak nitelenebilecek sonuçlarına rağmen,²⁴ şüphesiz ki “Sebeb-i Nüzûl” rivâyetleri olacaktır. Bununla birlikte tarih ve siyer alanında yazılmış eserlerden de istifade etmek gerekmektedir. Çünkü Kur'an âyetlerini, onları bize tebliğ ve tebyin eden sevgili peygamberimizin mücadelesi ve peygamberlik süreci ile birlikte değerlendirmek, hem Kur'an'daki ayrıntıların anlamını belirleyecek hem de sistematik ve açık bir şekilde Kur'an'ın mesajının topyekûn anlamını ortaya çıkaracaktır. Dolayısıyla Kur'an âyetlerinin hedef ve gâyesini, Hz. Peygamber'in yaşadığı ve tebliğ hareketini sürdürdüğü sosyal çevreyi de dikkate alarak tesbit etmek ve anlamaya çalışmak, Kur'an'ın öznel olarak yapılan tefsirlerine bir ölçüde de olsa son verebilme imkânı sağlayacaktır. Bu itibarla Kur'an metninin mânasını anlamak için dürüst ve makul bir *tarihî yaklaşım* kullanılmalıdır.²⁵

İşte Kur'an araştırmaları ve tefsir çalışmalarında Konulu Tefsir metodunun önerdiği bu iki husus, hem müfessire farklı bir fonksiyon yüklemekte, hem de tefsir yazma/yapma yönteminde köklü farklılıklar önermektedir. Bunun tabii neticesi olarak da çalışmanın sonunda elde edilen netice ve ürünlerde farklılıklar oluşmaktadır.

Konulu Tefsir metodunun müfessire yüklediği fonksiyonu, diğer tefsir çeşitlerinin müfessire yüklediği fonksiyonla karşılaştırdığımızda, genelde şöyle bir tablo ile karşılaşırız:

Meselâ Teczî/Parçacı Tefsir çalışmalarında müfessir genelde “pasif bir fonksiyon” üstlenmektedir. Dolayısıyla “bu çalışma metodu genel hatlarıyla ve umumi olarak herhangi belli bir nassı tefsir etme ameliyesinden öteye

1969; *Konularına Göre Kur'an-ı Kerîm Fihristi*, Nevzat Yüksel, İstanbul, 1980; *Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi)*, Ömer Özsoy-İlhami Güler, Ankara, 1996.

²⁴ Sebeb-i Nüzûl rivâyetlerinin problemlili alanları ve doğurduğu bazı olumsuz sonuçlar için bk. Serinsu, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûl'un Rolü*, İstanbul, 1994, s. 232 vd.

²⁵ Fazlu'r-Rahmân, “İslâmî Çağdaşlaşma: Alanı, Metodu ve Alternatifleri” (çev. Bekir Demirkol), *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, Ekim-1990, s. 318.

geçmez. Sanki burada nassın fonksiyonu konuşmak, müfessirin görevi de kulak verip anlamaya çalışmaktan ibarettir. Burada müfessirin tüm işi: dinlemek; yalnız dipdiri bir zihinle, tertemiz bir düşünceyle, filolojik ve edebi bilgilerle donanmış bir ruhla dinlemek... Bu halet-i ruhiyye içinde, bu zihinsel hazırlık ve bu düşünce yapısıyla (müfessir) Kur'an'ın önüne oturur... Yani o, bu olayda pasif durumdadır. Kur'an ise aktif durumda. İşte bu eylem sırasında Kur'an, müfessire lafzî yönden bazı şeyler verir, o da anladığı ölçüde onu tefsirine kaydeder.”²⁶

Konulu Tefsir çalışmalarında ise, müfessir çoğunlukla “aktif bir fonksiyon” a sahiptir. Çünkü o, üzerinde çalışma yapacağı konuyu seçerken yaşanan hayatla ilgili bir meseleyi ele alır ve çalışmasını o mesele üzerinde yoğunlaştırır. Dolayısıyla bu yeni metotta Kur'an, gerçeklerle ve yaşanan hayatla iç içedir. Çünkü tefsir, vâkıadan başlayan hareketinin sonunda Kur'an'a varmaktadır Kur'an'la (yani metinle) sınırlı değildir ki yaşanan hayatın uzağında kalsın ve beşerî deneyimlerden uzak olsun. Aksine çalışma vâkıadan başlamakta, yaşanan olayların Rabbânî yönelişlerin ışığında değerlendirildiği kaynak olan Kur'an'da sona ermektedir.²⁷

Diğer taraftan tefsir çalışmalarına uygulanan bu metotta, metnin hem analizinin hem de sentezinin yapılması hedeflenmektedir. Zira Konulu Tefsir çalışmalarında bütün (yani konu ile ilgili bütün âyetler), hem parçalara ayrılarak, hem de bu parçalar (yani âyetler) “konu bütünlüğü” içerisinde incelenerek sunulmaktadır.²⁸ Tecziî metotta ise, Kur'an'ın tertibinden kaynaklanan bir yapıdan dolayı müfessir ister istemez kendiliğinden farklı konulara girmek ve bu konularla ilgili görüşlerini beyân etmek mecburiyetindedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Şimdi de Konulu Tefsir Metoduna yöneltlen ve bize göre en ciddi tenkit konusu olduğunu düşündüğüm ve konuşmamın başında da dile getirdiğim bir hususu irdeleyerek konuşmamı bitirmek istiyorum.

Eleştiri konusu şuydu:

Kur'an âyetlerini tam ve net olarak konusal bir tasnife tabi tutmak mümkün müdür? Bir başka ifadeyle, Kur'an'ın içerdiği konular, tam olarak ve net

²⁶ bk. Sadr, *Kur'an Okulu*, s. 22.

²⁷ bk. Sadr, *Kur'an Okulu*, s. 24-25.

²⁸ bk. Hanefî, *Konulu Kur'an Tefsiri*, s. 158.

bir şekilde birbirinden ayrıştırılabilir mi? Böyle bir tasnifin olumlu ya da olumsuz neticeleri nelerdir? Bu tasnif, Müfessire ne kazandırır, ne kaybettirir?

Bu soruyu, şu muhtemel soruları da sorarak açmaya çalışalım: Konuları birbirinden ayırmaz bir şekilde iç içe geçmiş olan ve genelde sözlü bir dilin ifade tarzının hâkim unsur olduğu Kur'an âyetlerini, buldukları metinsel bağlamdan (yani metni oluşturan sosyo-kültürel bağlamdan) alarak konusal bir bağlama aktarma sürecinde, farklı konulardan bahseden âyetlerin buldukları bağlamlarda vermekte oldukları ya da vermek istedikleri mesajları, bir bakıma yok etmek anlamına gelmez mi? Ayrıca, Kur'an âyetlerini konusal bir tertibe tabi tutmak ne kadar mümkündür? Zira birden fazla konuyla ilişkilendirilmesi imkân dahilinde olan âyetlerin tasnifi nasıl gerçekleşecektir? Örneğin bir âyetin, şu konuyla ilgili değil de bu konuyla ilgili olduğunun açık ve net kriterleri var mıdır? Şâyet varsa bunu kim belirleyecektir? Özellikle birden fazla konuyla ilişkilendirilmesi imkan ve ihtimal dahilinde olan bir âyetin ya da pasajın, tek bir konuyla ilişkilendirilip sınırlandırılması, söz konusu âyetin anlam alanını daraltıcı bir faaliyet olmayacak mıdır?²⁹

Bilindiği üzere, Kur'an âyetleri, konularına göre tertip edilmiş olarak her konunun belli bir başlık altında ele alınıp işlendiği bir yapıya sahip değildir. Herhangi bir konu ile ilgili birkaç âyet inmiş, derken belirli bir süre sonra, karşılaşılan yeni bir durumla birlikte, konu ile ilgili yeni âyetler nâzil olmuş ve daha önceki âyetleri içerik olarak tamamlamışlardır. Meselâ Kur'an'daki kıssalar bunun en açık delilidir. Hatta Kur'an'ın nüzûl sürecine bakıldığı zaman, daha sonra aşama aşama ve detaylıca işlenecek olan konulara, ilk yıllarda inen âyet gruplarında ayrıntıya girmeden genel olarak değinildiği görülmektedir.

Dolayısıyla Kur'an'ın mevcut tertibi, biz insanların vücuda getirdikleri kitap tasavvurundan oldukça farklıdır. Ayrıca bu özelliğin, sadece Kur'an için değil, bütün Kutsal kitaplar için de geçerli olduğu görülmektedir. Zira kutsal kitaplar bir bütün olarak ele alındığında, konularının belirli bir sistem içinde düzenlenmediği hemen fark edilecektir. Farklı uzunluklardaki bölümlerin (âyet ve sûrelerin) her birisi, farklı konulara tahsis edilmiş değildir. Bölümlerin ya da konuların, her hangi bir önem derecesine göre ya da hiyerarşik olarak sıralandığını söylemek de oldukça zordur. Hatta bir konu

²⁹ Meselâ Kur'an âyetlerini konularına göre tasnif eden Kur'an Fihristlerine baktığımızda, birbirinden oldukça farklı tasniflerle karşılaşmaktayız.

ile ilgili benzer pasajlar, farklı sürelerde tekrar tekrar geçebilmektedir.³⁰ Kısacası, Kutsal Kitap'ların mevcut bölümlenmesinin, konusal bir bölümlenme şeklinde olmadığını görmekteyiz.

İşte bu durumda, Kur'an'ın her hangi bir konusu üzerinde konulu tefsir yöntemine dayanan bir araştırma yapmayı hedefleyen araştırmacının, konuyu tercihinden başlayıp, konu ile ilgili o zamana kadar edindiği ön-bilgileri, konu ile ilişkili olduğunu düşündüğü âyetlerin tesbiti, konuya bakış açısı... gibi hususlar, büyük ölçüde kişisel ve ictihâdî bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla, konulu tefsirin müfessire sunduğu yöntemin sonucunda elde edilen tefsir ya da yorumun, ne kadar Kur'anî olduğu hususunun tartışmaya açık olduğu görülmektedir. Hatta, bu yöntemi takip ederek Kur'an'ı tefsir etmeye çalışan kimsenin, çalıştığı konu üzerinde mütehassis olması, belki dar anlamda işlenen konunun gerçekten iyi bir şekilde işlenmesini sağlayabilir. Ama, ihtisas sahibi olduğu konunun dışındaki Kur'anî konularla bağlantısını bu kimse nasıl kuracaktır?

İşte bu bağlamda söz konusu yönetime getirilen şu eleştiri daha bir anlam kazanmaktadır: “Konulu tefsir, modernizmden etkilenen kimi müslüman aydınların ortaya koydukları bir yöntemdir ve farklı disiplinlerdeki branşlaşmanın, bir şekilde, Kur'an yorumuna aktarılmasıdır. Modernizmin bir ürünü olan ihtisaslaşmanın /branşlaşmanın bir takım faydalarının yanında, birçok olumsuz neticeleri de vardır. Çünkü ihtisaslaşma, bir anlamda meslek körlüğünü, yani meslek kaynaklı körlüğü bünyesinde barındırmaktadır. Buna göre, herhangi bir konuda ihtisaslaşan bir kimse, kendi konusu dışındaki konulardan, ya bütünüyle habersizdir ya da asgari düzeyde bir bilgiye sahiptir. İşte bu durumu Kur'an ortamına aktardığımızda, problem daha da kompleks bir hal almaktadır. Çünkü Kur'an'daki konular, öyle kolay kolay ayrışmayı kabul etmezler ve normal kitaplardakinin aksine, konular birbirinden bağımsız değildir.³¹ Bu durumda, birbirinden kesin çizgilerle ayrışmayan konular, nasıl olur da teker teker ele alınarak incelenebilir?

Bu soruya verilen cevaplardan birisi (ve bizce de en önemlisi) şudur: Kur'an her dönemde yoruma açık olduğu gibi, modern zamanlarda da anlaşılmaya ve yorumlanmaya açık bir metindir. Yorumcuların da birer insan olması, bilgi ve tecrübelerindeki farklılık ve sınırlılık sebebiyle, her yorum,

³⁰ bk. Vehbi Başer, *Sosyal Bilimler Açısından Kutsal Metinlerin Anlaşılması*, Bilgi Vakfı Yayınları, Ank., 1996, s. 35.

³¹ Mehdi Bâzergân, *Kur'an'ın Nüzul Süreci* (çev. Yasin Demirkıran, Muhammed Feyzullah), Ankara, 1998, s. 161.

yorumcudan kaynaklanan izafiliği içinde barındırır. Nasıl ki geçmiş dönemdeki müfessirlerden her biri, kendi düşünce yapıları ve tecrübeleri ölçüğünde Kur'an'ı yorumlamışlarsa, tıpkı onların yaptıkları gibi, modern dönem müfessirleri de kendi düşünce yapıları ve ihtisas sahibi oldukları bilgilerle Kur'an'ı yorumlayacaklardır. Zira hiçbir kimseden mutlak /Tanrısal bir yorum beklenmemelidir.

Şunu unutmamak gerekir ki yorumcu tarafsız bir kişi değildir. Yorumcunun geçmişinden getirdiği ön-bilgileri (belki de ön-yargıları?) vardır. Hatta o, Hasan Hanefi'nin deyimiyle, kendi ülkesinin ve döneminin acı ve tatlı gerçeklerini yaşayan bir vatandaştır. Dolayısıyla, yaşadığı tarihsellikten etkilenmemiş olan bir yorumcu, yoktur.³² Sonuçta diğer insanlar gibi yorumcu da, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel, sosyo-politik ve hatta coğrafi şartlarıyla sınırlı bir kimsedir ve yaşadığı dönemin çocuğudur. İşte bu sebeple modernizmin hâkim olduğu bir dönemdeki Kur'an yorumcusu da, doğal olarak, bu kültürel ortamdan etkilenmiş bir kişi olarak Kur'an'a yaklaşacaktır. Tıpkı geçmişteki tüm müfessirlerin yaptıkları gibi...

Eğer bu dönemin insanı, her konunun kendi çerçevesinde ve bir amaca yönelik işlendiği konusal çalışmalara aşina ve tanıdık ise, kaçınılmaz olarak, modern dönem Kur'an yorumcuları da, bu çağın insanının anlayacağı bir dil ve üslupla, Kur'an'ın mesajını bu asrın insanlarının idrakine sunmak zorundadırlar.³³

Ancak, *Konulu Tefsir* metoduna göre Kur'an'ın herhangi bir konusunu çalışan kimse şunu kesinlikle unutmamalıdır: Konulu tefsir yöntemine göre çalışma yapan bir kimse, çalışmasından elde edilecek neticeleri, Kur'an'ın temel ilkeleri bağlamında muhakkak bir teste tabi tutmalı ve en önemlisi de, ulaştığı anlam ve elde ettiği yorumun tek doğru ve geçerli yorum olduğunu iddia etmemelidir. Zira, farklı bağlamlarda ele alındığında, aynı konudan başka yorumlar ve neticeler çıkarılabilmek olasıdır.

³² bk. Hanefi, *Konulu Kur'an Tefsiri*, s. 162.

³³ Ancak, anlama sürecindeki öznenin aktif katılımının doğal olduğunu kabul etmekle birlikte, başıboş bir keyfiliğin de kabul edilemeyeceği düşüncesinden hareketle, Kur'an'ın bizzat kendisinde, diğer yorumlar için bir prototip olarak tarif ve tasvir edilen metnin ilk tebliğcisinin (Hz. Peygamber) beyanlarının, diğer yorumlar için örnek ve nihâi sınır çizgileri oluşturan bir niteliğe haiz oldukları gerçeğini de göz önünde bulundurmamak gerekmektedir.

Bibliyografya

- Abdurrahman, Aişe (Bintü's-Şâtî), *et-Tefsîru'l-Beyânî li'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire, 1990.
- Başer, Vehbi, *Sosyal Bilimler Açısından Kutsal Metinlerin Anlaşılması*, Bilgi Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- Bâzergân, Mehdi, *Kur'an'ın Nüzul Süreci*, (çev. Yasin Demirkıran, Muhammed Feyzullah), Ankara, 1998.
- Demirci, Muhsin, *Konulu Tefsir'e Giriş*, İstanbul, 2006.
- , *Tefsir Tarihi*, İstanbul, 2003.
- Doğan, Özlem, *Tarih Felsefesi*, İstanbul, 1992.
- Dumlu, Ömer, "Konulu Tefsir ve Düşündürdükleri", *Tefsir'in Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, Samsun, 1992.
- Fermâvî, Abdülhay, *el-Bidâye fi't-Tefsîri'l-Mevzûi*, Kahire, 1998.
- Hicâzî, Muhammed Mahmud, *el-Vahdetü'l-Mevzûiyye fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire, 1970.
- Hülî, Emîn, *Menâhîcu't-Teccid fi'n-Nahv ve'l-Belâga ve't-Tefsîr ve'l-Edeb*, Kahire, 1961.
- Rûmî, Fahd b. Abdurrahman b. Süleymân, *İtticâhâtü't-Tefsîr fi'l-Karnî'r-Rabi' Aşer*, Suudi Arabistan, 1986.
- Sadr, Muhammed Bâkır, *Kur'an Okulu*, Ankara, 1995.
- Fârûkî, İsmâil Râcî, "Kur'an'ın Anlaşılmasında Yeni Bir Metodolojiye Doğru" (çev. Mehmet Paçacı), *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, Ankara, 1986.
- Fazlu'r-Rahmân, "İslâmî Çağdaşlaşma: Alanı, Metodu ve Alternatifleri" (çev. Bekir Demirkol), *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 4, Ekim, 1990.
- Freud, Julien, *Beşerî Bilim Teorileri* (çev. Bahaddin Yadiyıldız), Ankara, 1991.
- Füda, Mahmud Besyûnî, *et-Tefsîru'l-Mevzûi ve Menhecü'l-Hakk fi Hidâyeti'l-Khalq*, Kahire, 1987.
- Güngör, Mevlüt, "Konulu Tefsir Metodu", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 7, Ankara, 1988.
- Güven, Şahin, *Çağdaş Tefsir Araştırmalarında Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul, 2001.
- Hanefî, Hasan, "Konulu Kur'an Tefsiri Metodu" (çev. Sönmez Kutlu), *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1-4, Ankara, 1996.
- Jansen, J. J. G., *Kur'an'a –Bilimsel, Filolojik, Pratik– Yaklaşımlar* (çev. Halilürrahman Açar), Ankara, 1993.
- Kırca, Celal, *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler*, İstanbul, ts.
- Koç, Mehmet Akif, *Bir Kadın Müfessir Aişe Abdurrahman ve Kur'an Tefsirindeki Yeri*, İstanbul, 1998.
- Mürsî, Seyyid İbrahim el-Beyyûmî, *Menâhîcu't-Tefsîr Beyne'l-Kadîm ve'l-Hadîs*, Mısır, ts.
- Müslim, Mustafa, *Mebâhis fi't-Tefsîri'l-Mevzûi*, Şam, 1989 (*Kur'an Çalışmalarında Yöntem –Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım–* [çev. Salih Özer], Ankara, 1993).
- Paret, Rudi, *Kur'an Üzerine Makaleler* (çev. Ömer Özsoy), Ankara, 1995.
- Sâid, Abdüssettâr Fethullah, *el-Medhal ile't-Tefsîri'l-Mevzûi*, Kahire, 1986.
- Serinsu, A. Nedim, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzûlün Rolü*, İstanbul, 1994.
- Şarkâvî, İffet, *el-Fikru'd-Dînî fi Muvâceheti'l-Asr*, Beyrut, 1979.
- Şerif, Muhammed İbrahim, *İtticâhât et-Teccid fi Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Kerîm fi Mısra*, Kahire, 1982.
- Zeyn, Muhammed Bessâm Rüşdî, *Mu'cemül-Müfehres li Meânî'l-Kur'ânî'l-Azîm*, Şam, 1995.